

LIVET I EN

DÅLIG

FIKTION

På höstens bokmessa i Lviv riktas de flestas uppmärksamhet mot författaren Oksana Zabuzjko, som ägnar all sin tid åt att sätta ord på situationen i Ukraina. Det går inte att skriva romaner och noveller nu, menar hon – vi lever inuti en undermålig detektivhistoria där alla undrar vad som blir Putins nästa steg. 10TALs Jonas Gren träffade henne på plats.

AV JONAS GREN / FOTO OLEKSANDR LASKIN

NÄR NATTEN OCH ösregnet sluter sig kring det ukrainska tåget – vi glider långsamt genom polska samhällen som Bochnia, Tarnów, Rzeszów – slår det mig hur annorlunda gränsen känns.

Det är ett knappt halvtomt tåg som färdas österut. Känslan är paradoxal. För om det är någonting som kan få en att uppleva samhörighet med världen, känna hur – med Gunnar Ekelöf – »allt är i allt«, så är det tågresan genom ett främmande land, mörkret, dofterna, människorna. Kroppen omsluten av vagnhöljet och där ute glittrar gårdar och byar. Friheten från och friheten till. Från vardagens cirklar och ansvar; till rörelse, möten, äventyr. Men detta äventyr, denna resa över gränsen, vad blir det?

Frihetskänslan tynar när den exponeras mot historiens krökningar och nuets vansinne.

Jag tittar ut i natten och tänker på det som bland forskare kallas »path dependence«, stigberoende. Att de val vi gör i våra liv är beroende av historiska förvecklingar långt tillbaka i tiden, som kanske inte känns avgörande, men är det. Stigberoendet utgörs av de faktum att min mormor som ung gick på dans vid Skanstull medan min ukrainske väns mormor svalt ihjäl längs en dammig grusväg. Stigberoendet utgörs av materiellt överflöd och myndighetstillit och av brödköer och avrättningar. Det som skapat och omskapat oss. När gevärspiporna och missilspetsarna nu stirrar de ukrainska invånarna i ögonen österifrån, är det historien som tittar fram.

I gryningen rullar tåget in i Lviv, denna centraleuropeiska pärla av parker, kyrkor, folkmassor, medeltida torg och nästan överdrivet trevliga kaféer i gamla stans smala gränder. Och bilar, spårvagnar, trafik. Detta var en gång Österrike-Ungerns kulturella huvudstad. Centralorten i området Galizien. Efter första världskriget och fram till andra världskriget var staden inbegripen i Polen. I princip hela dess judiska befolkning utrotades av Nazityskland och även av Sovjet.

Det är någonting med själva kontexten jag befinner mig i. Är det nu eller då? Är det sorg? Är det Polen? Ukraina? Är det fattigdom? Krig? Kanske är det luften, den solkiga och avgasfyllda, de skitiga gamla Ladorna. Är det de?

Också andra famlar i Ukraina. Kjell Albin Abrahamson, Sveriges röst i Östeuropa och mångårig korrespondent för Sveriges Radio, gav 2011 ut en bok om Ukraina. Även om han hade rest och bevakat landet i 25 år, hade Abrahamson aldrig kommit på tanken att sammanfatta nationen i en bok, »aldrig haft modet – eller ansvarslösheten«:

Ukraina har alltid varit en dimma, en gas som vägrar anta vare sig fast, eller ens flytande form. Kanske måste det vara så med ett land som bokstavligen betyder Vid gränsen, Gränslandet, ett jättelikt område mellan öst och väst, mellan ett förtryckande Ryssland och ett mer humant Europa, mellan Sovjetunionens kommunism och Västeuropas demokratier, ett Ukraina klämt mellan den totalitära glömskan i Östeuropa och den kommersiella minnesförlusten i Väst.

En gas. En flyktighet. Något som inte låter sig fastnaglas. Men till skillnad från mina två tidigare besök i Lviv, 2007 och 2013, finns det denna sensommar en verklig, konkret flyktighet att förhålla sig till: krigets, vilken överskuggar de allra flesta samtal och sammankomster under bokmässan i Lviv. Och även om kriget blir plågsamt verkligt i det att vi träffar unga män och kvinnor som gör sig redo för att åka till fronten; i det att en konvoj av ambulanser och militärfordon drar genom staden mellan paralyserade bilförare och stadsbor (på väg till sjukhuset med sårade soldater hitflugna från öst); i det att insamlingarna till den underfinansierade och mot Ryssland underlägsna armén syns på gator och torg – så är kriget också det något flyktigt, fjärran i öst, genomsyrat av rykten, spekulationer, lögner, halvsanningar och ideologi.

Och just detta: krigets verklighet, verkligheten bakom kriget och västerlänningarnas bild av det hela, är ett ämne som lockar mässbesökarna. Under en av de mest uppmärksammade programpunkterna – hundratals människor sitter, står och lutar sig mot väggarna i den astmatiska hettan på ett centralt hotell – talar den amerikanska historikern Timothy Snyder och den ukrainska författaren Oksana Zabuzjko om lögner och vrångföreställningar. Snyder, som gjort sig känd – främst i Ukraina, men även i väst – som en av få intellektuella som försöker upprätta ukrainarnas position i

Putinregimen är en ny-orwellisk, neo-totalitär reality show planerad och genomförd av en grupp före detta KGB-agenter och imperiebyggare utan någon som helst moral eller idé om vad demokrati är.

världen, förklara deras stigberoende om man så vill, mottas som en hjälte av publiken på hotellet. Han ser beskedlig ut i sin professorskostym, men skränder inte orden. I USA och Europa, säger Snyder, pågår diskussionen om Ukraina i en annan dimension, en verklighetsfrånvänd »debatt«.

– Vi ägnade fem månader åt att diskutera huruvida Majdan var fascistiskt eller inte. Det var helt bortkastad tid, säger Snyder.

– Varför är inte Rysslands invasion ett nytt Spanien -38? utbrister han, och frågar: Varför tar inte övriga världen ställning mot Ryssland? Varför reser inte de intellektuella till fronten för att kämpa för ukrainarnas rätt, som Orwell med flera gjorde för Spaniens folk på 30-talet?

Jo, är Snyders svar, eftersom Rysslands propagandakampanj fungerat. En kampanj som varit med och format diskursen om kriget. Enligt Snyder går det att urskilja tre grundstrukturer i svaren på Majdan och Rysslands invasion.

Att:

1. det egentligen handlar om fascism kontra antifascism, där Ukrainas uppror genomsyras av fascister och att Ryssland strider mot dessa.
2. det egentligen handlar om geopolitik, en kamp mellan Ryssland och västvärlden.
3. det egentligen är en strid mellan konservativa Ryss-tillvända och liberala EU-tillvända krafter.

Och oavsett hur mycket eller lite det ligger i delar av var och en av dessa strukturer, säger Snyder, har de alla fyllt samma funktion: motverkat sympati med ukrainarna.

Snyder tycker samtidigt att felet inte bara är de missledda västerlänningarnas. Ingen i Ukraina erbjuder, menar han, en kraftfull, tydlig historia om sitt land, om sitt motstånd mot ockupanterna, om det som faktiskt samlar landets befolkning. Och inte heller någon ledande intellektuell utanför Ukraina lyckas skapa denna berättelse, fortsätter han. Snarare är det tongivande högerextrema rörelser i Europa, som Le Pens Front National i Frankrike och UKIP i Storbritannien, som sätter agendan när de allierar sig med Putin och anklagar det ukrainska motståndet för att i huvudsak vara drivet av förvirrade fascister.

Efter Snyder tar Oksana Zabuzjko vid.

– Jag har de senaste sex månaderna inte gjort annat än att stå upp för Ukraina i olika sammanhang, säger hon. Och Timothy är en av få – kanske den enda – historiker som försöker bringa klarhet i hjärnan kring vad som pågår, det är värt en applåd.

Salen bullrar av svettiga handklappningar.

– De västerländska eliterna var helt oförberedda på Putins kupp, säger Zabuzjko. Propagandan från Ryssland hade varit, och är, så kompakt att de flesta inte vet mer än att Ukraina skulle vara splittrat mellan väst och öst och mellan språken ukrainska och ryska.

– Men, mina damer och herrar: vi har ingen språksplitt-ring. Ukrainarna kommer aldrig att döda varann på grund av språk eller religion. Ett Mount Everest av lögn har präglat de europeiska intellektuella.

I Sverige har ett positioneringskrig om Ukraina pågått sedan i vintras mellan framförallt Aftonbladets och *Expressens* kultursidor, där *Aftonbladet* uppmärksammat Majdans och krigets fascistiska krafter medan *Expressen* svarat »Putinsvärmeri«, och menat att det handlar om några enstaka procent fascister i en massiv, ukrainsk, demokratiskt förankrad folkrörelse.

Jag har pratat med och läst ukrainare som är tvehågsna inför Majdan, inför den nationalistiska yra landet slungats in i, och jag tänker: visst ligger det någonting i *Aftonbladets* artiklar när de vill nyansera revolten, peka på antidemokratiska, farliga, fundamentalistiska, tendenser? Men samtidigt. I denna sal i Lviv, bland dessa kroppar och röster, i dånet av applåder, och under de möten jag haft med studenter, författare, akademiker, taxichaufförer, syns en stark, folkligt förankrad, ukrainsk nationell rörelse som handlar om en enkel sak: rätten till sitt eget territorium och en regering som företräder folket. Rätten att inte bli våldförd på, vare sig av maktfullkomliga egna ledare eller av grannar. Att få vara fria och egen.

Samtalet på hotellet avslutas med publikens frågor och en kvinna som varit bosatt i Tyskland det senaste året protesterar mot att bilden av Ukraina i väst skulle vara så enhet-

ligt förljugen. Snyder och Zabuzjko svarar: visst allt är inte svartvitt, det har funnits god rapportering om konflikten, kanske särskilt i Tyskland och Polen.

Seminariet är slut och människorna stormar ut i luften. Oksana Zabuzjko, jag och översättaren av svensk poesi Lev Hrytsyuk sätter oss på ett kafé i närheten. Zabuzjko, som brottas med det ukrainska.

I genombrottsromanen *Fältstudier i ukrainskt sex* från 1996 (den enda bok av Zabuzjko på svenska, 2006) gestaltas denna brottning genom den kvinnliga huvudkaraktärens dubbla frigörelseprojekt: det nationella och genusmässiga. Romanen är en furiös drapa, en autobiografisk medvetandeström, en stridsskrift. »Vad ska jag svara dig«, säger huvudpersonen – ukrainsk poet och författare liksom Zabuzjko 1994 tillfälligt boende i USA – mot slutet: »Att vi uppfostrades av män som blivit knullade från alla håll och kanter och på alla möjliga sätt? Att samma typ av män senare knullade oss, och att de i båda fallen gjorde med oss det som andra, de andra, hade gjort med dem?«.

Berättaren, som varierar mellan tre personliga pronomen när hon talar om sig själv, »du«, »hon« och »jag«, vilket skapar en något manisk läsoplevelse, är fullständigt upptagen av följande: att vara kvinna, ukrainare, älskare och gästforskare vid ett amerikanskt universitet. »Finns det då ingen som kan förklara för mig: varför I HELVETE föddes jag som kvinna«, utbrister hon, »(och i Ukraina till på köpet!), med det där förbannade beroendet inprogrammerat i kroppen, som en bomb med fördröjd verkan, behovet av att lösas upp som fuktig, klafsande lera, nedtrampad i marken«.

Ständigt återkommer i *Fältstudier i ukrainskt sex* bilden av ukrainaren och dess nation som en förtryckt, oseedd, ociviliserad rest av något diffust och gammalt: »för vad är Ukraina? Ukraina är Kronos som äter upp sina barn med hull och hår«, det vill säga den grekiska skördeguden som kastrerade sin far och slukade sina ungar. Jag läser boken som en perverterad hyllning till det ukrainska, någon slags invecklad sarkasm, ett vältrande i nidbilder och i bristande självkänsla inför den nationella identiteten i ett land där nationalsången har titeln »Än har inte Ukraina dött«. Här finns utrop som:

»hemlandet, det är inte bara den plats man kommer ifrån, det sanna hemlandet är ett land som förmår ta livet av en«;

»den urgamla evinnerliga ukrainska fördömsen: att vara född till icke-vara«;

och

»du kan bara skriva på ukrainska, även om det är det mest meningslösa man kan företa sig här i jordelivet, för

även om du helt plötsligt skulle lyckas få ihop något på det där språket som skulle »slå själva Goethes Faust«, som en förr i tiden berömd kritiker uttryckte saken, ja, det skulle ändå bli liggande på något bibliotek, som en försmådd och kärlekstörstande kvinna, det skulle ligga där i ett antal decennier tills det skulle börja kallna«.

Fältstudier i ukrainskt sex är en roman där följande mening utsågs om huvudpersonens svärfar:

»Sin ungdom tillbringade den gamle mannen i koncentrationsläger, tyska och sovjetiska.«

Det är något med ordet tillbringa. För liksom hur verkligheten för den gamle mannens generation var krig och dödsläger, har isoleringen och censuren varit vardag för Oksana Zabuzjko, född 1960. Sin ungdom tillbringade hon i Sovjet.

Med hennes mörka, giftiga vetskap /.../ det var just den som alltid jagat henne framåt, hela tiden framåt, som jagat henne i våldsam skräck inför att störta ner i den kollektiva gropen, inför att inte bli förverkligad, att gå under till ingen nytta, som alla andra i generationen före henne, och i generationen dessförinnan och i den som föregick den också (det är sjukt vad de fick utstå då), under hela sin ungdom längtade hon efter att komma bort från jordkällaren där den kvava luften stank av talanger stadda i upplösning, ruttande liv i stelkramp, röta och mögel, ingrodd svett från fåfänga försök, stanken från den ukrainska historien med andra ord.

Medan vi sitter på det lvivska kaféets uteservering och folk som strömmar förbi ger Oksana Zabuzjko uppskattande blickar och kommer fram och vill ha autograf, talar hon inte först om historien, utan om nuet: sin dubbla kamp denna sommar och höst. För mitt i sommaren, medan kriget härjade som mest, drabbades Oksana Zabuzjkos mor av en stroke. Hon överlevde men förlamades i delar av kroppen. Familjen tar nu varje dag som den kommer.

– Det här är en form av universell mänsklig prövning: att våra gamla blir sjuka. Jag sa till mamma: du måste överleva så du får se Putins imperium kollapsa, det kommer att bli din personliga seger. Nej, lägg mig i en kista, sa hon. Och då svarade min man: det är inte du som ska ner i kistan först, det är Putin. Och hon har antagit den utmaningen.

Så det finns plats för humor?

Ja, det är vad vi har nu, säger Oksana Zabuzjko och ler.

Fungerar sjukvården, jag menar, ekonomin tycks ju vara i fritt fall?

Inget funkar. Fast jo, ändå funkar saker på nåt sätt. Man måste känna folk som kan rekommendera rätt personer.

Så det är korrupt även i vården?

Allt är korrupt! Det är civilsamhället mot den ukrainska staten, överallt samma sak. På alla nivåer. Om du har tur kan du få tag i bra vård. Jag är faktiskt förvånad över att vi träffat flera ödmjuka och professionella människor i det här systemet. Så, nej det är kanske inte som att allt är korrupt. Det tar bara så mycket kraft att hitta rätt, rätt person, rätt kontakt. Informationen är det viktigaste. Det är detta som gör det så svårt att vara utrikeskorrespondent i Ukraina. Du får aldrig någon överblick. Du måste ha dina kontakter inom olika grupper, pålitliga kontakter som är välinformerade och ärliga och som i sin tur kan introducera dig till rätt personer.

Jag tänker på den där abrahamsonska förvirringen. Gasen, varken fast eller flytande. Vi sitter och samtalar lite om det ena och andra. Oksana Zabuzjko nämner sin senaste roman *De övergivna hemligheternas museum* och hur den bearbetar sextio år av ukrainsk historia, upprorsmakare, hemligheter, mord, övergrepp. Jag minns vad den ukrainska litteraturvetaren och poeten Ostap Slyvynskij från Lviv skriver om. Att det stora berättandet återkommit i ukrainsk litteratur. Att den historiska, episka romanen är på frammarsch. Han menar att till skillnad från ett ironiskt, fragmentärt berättande under 1990-talet och tidiga tjugohundratalet, finns idag en vilja att berätta från de mörka gömmorna, följa historiens stigar.

Oksana Zabuzjko berättar om sin historiesyn, och tar hjälp av en av Shakespeares bortglömda karaktärer.

– Jag skrev en essä på 90-talet där min idé var att vi ukrainska konstnärer, intellektuella och författare har samma roll som karaktären Fortinbras i Shakespeares *Hamlet*. Fortinbras, det är den norske kronprinsen, en undervärderad karaktär i *Hamlet*. Det är han som dyker upp efter tragedin bland högarna av döda människor på scenen. Han ger order om att städa undan kropparna och begrava dem på ett värdigt sätt och förhör också den enda överlevaren, Horatius. Om det inte hade varit för Fortinbras, skulle vi aldrig ha hört historien om Hamlet. Min generation, menade jag i essän, hade Fortinbras uppdrag. Vi var den posttotalitära generationen som upplevde totalitarismen under vår uppväxt. Vi hade detta Mount Blanc av döda kroppar på scenen, kroppar som aldrig hade erkänts, aldrig dokumenterats, aldrig omtalats. Horatius hade inte utfrågats. Och när Francis Fukuyama pratade om »slutet på historien« under 1990-talet, pratade jag om vårt Fortinbras-uppdrag. Jag tänkte framförallt på de ukrainska erfarenheterna eftersom detta i grund och botten hade varit ett sekel av tystnad för oss. Inte för att ingenting fanns dokumente-

rat eller skrivet men eftersom kulturen hade varit utsatt för konstant förtryck. Men sedan visade det sig att samma sak gick att anlägga på hela Europa. När historikern Norman Davies kom med sin bok *Europe at war* 2006 var han den första historiker som vågade säga på allvar: kolla, det fanns inga goda och onda killar under andra världskriget. Alla tre krigförande parter var skitstövlar med sina händer i blod ända upp till öronen. Så Fortinbras-uppdraget är inte slutfört. Det borde vara betydligt mer omfattande och handla om hela Europa, inte bara Ukraina. Men de europeiska eliterna lever fortfarande med en enda berättelse.

Hur låter den berättelsen?

Det fanns en ond man, Hitler, själva förkroppsligandet av ondskan. Att jämföra någon med honom är oanständigt eftersom han är ett emblem. Och det är precis detta som gör att Putin kan använda samma tekniker som Hitler utan att avslöjas och hängas ut. Det faktum att Hitler är absolut ondskan och att Stalin besegrade Hitler gör Stalin till en inte så farlig kille. Visst, han var en skitstövle, säger amerikanska intellektuella, men han krossade i alla fall Hitler. Och så anses Putin vara arvtagaren till den som ändå hjälpte till att krossa nazisterna.

Och vad är problemet?

Hela den här historien berättas från vinnarens perspektiv! Ursäkta, var är Ukraina? Vi förlorade nio miljoner människor! Den nazistiska ockupationen skedde på ukrainskt territorium. Det var Ukraina som förstördes. Det var inte Ryssland som ockuperades, det var inte ryska byar och städer som ödelades. Det var belarusiska och ukrainska. Det är därför det Timothy Snyder gör är så enormt viktigt för att upplysa de västerländska eliterna och få dem att överge den där berättelsen. För i den berättelsen, med en lögn efter en annan – till slut har du Putin där! Det är nästan matematiskt, logaritmiskt på något vis. En liten lögn, en inte så farlig lögn, ännu en lögn, och så en större, och ytterligare en som växer, växer, växer, och så har du ett monster.

Det har kommit en ström av mycket obehagliga berättelser om Putins Ryssland, bland annat från journalisten Masha Gessen. Vad säger du om Putinregimen?

Det är en ny-orwellsk, neo-totalitär reality show planerad och genomförd av en grupp före detta KGB-agenter och imperiebyggare utan någon som helst moral eller idé om vad demokrati är. Det är amerikansk show business, det är Hollywood, och det handlar inte om folket. Det handlar om pengar, makt, cynism. Och vad de ryska spindoktorerna – alltså de som tar fram scenarier för Putin – är så bra på, ja,

vad är virtuosa på, är att utnyttja dessa lögner. De lever i förljugenhet, det är deras sfär. De skapar en fiktiv verklighet precis på samma sätt som propagandamaskineriet gjort under tre generationer.

Putin kallade för några år sedan, vilket den finska författaren Sofi Oksanen påpekat, Sovjets fall den största katastrofen i modern tid.

Precis! Och ingen tog det som en varningsklocka! Det var en direkt varning. Det var ett rop om hämnd. Jag minns 2008, när Putin attackerade Georgien och jag var på Östersjöns författar- och översättarcentrum i Visby när en ukrainsk veckotidning intervjuade mig. Jag sa att detta är Sudetenland, om vi inte vaknar nu är det Anschluss nästa. Det som väntar oss är Polen 1939. Detta var alltså i augusti 2008.

Vad hände?

För att säga det diplomatiskt: det gjordes starka försök i offentligheten att marginalisera mig. Och det blev ännu värre ett och ett halv år senare när jag förklarade att jag varken ville rösta på Janukovyj eller Tymosjenko.

Och nu har det gått sex år. Vad gör du som författare idag?

Litteratur är konsten att namnge. Det är en oskiljbar del av författarens förvärv. Och helt plötsligt är det denna del av författarens jobb som har blivit så efterfrågad att jag inte hinner med. Folk behöver några som skriver vad som faktiskt pågår i denna totala lavin av lögner, i denna lögnens dimma. Folk kommer fram till mig och säger tack för att du hjälper oss att förstå vad som händer. Genom att skriva erbjuder man formler som genast kan citeras. Därför fungerar dikter nu. De kan bli sånger, bli citerade. De är korta och erbjuder formler för kollektiva känslor. Men glöm detta att skriva romaner, noveller, fiktion. Vi lever inuti en fiktion, en dålig fiktion, en undermålig detektivhistoria där hela världen undrar vad Putin håller på med, vad blir hans nästa steg, och nästa steg?

Så författarens uppgift som du ser det är inte att skriva romaner om Majdan, men att använda språket och formulera något slags mothegemoniskt språk?

Precis. Det är en kamp om språket, en kamp eftersom språket just nu missbrukas i industriell skala.

Hur antar du den rollen?

Detta är vad jag har gjort hela mitt liv. Det är Fortinbras-uppdraget. Men det tillkommer ett jobb som jag aldrig har sökt: jag blir inbjuden till mängder av ställen men inte för att läsa från mina böcker. Det handlar om att sätta ord på vad som pågår. Det är en slags sekulär predikan.

Jag ska inte säga att det gör mig lycklig. Vad som är mest deprimerande när vi nu gör tusen saker samtidigt, hjälper armén, hjälper till här och där, det är att vi inte har tid att dokumentera. All denna existentiella erfarenhet, berättelser, hjältemod, vanligt folk som gör fantastiska saker. Det är livet som det är, just nu. Livets råa kött. Men du kan inte skriva om det för du är mitt i farten. För att skriva behöver du distans till ämnet.

Det finns ett citat hos Oleh Lysjeha: »Gud, ge oss styrka att överleva vintern«, vilket kan läsas som att handla om det sovjetiska förtrycket. Hur tänker du på den kommande vintern?

Det där var under KBG-åren. Nu är det inte vinter. Det är storm, och jag tror inte den kommer att frysa till. Det är annorlunda nu när fienden inte är under ytan. Du står med ansiktet mot den. Putins tänkande är den kriminellas: hur långt kan jag gå utan att stoppas? Först Georgien, sedan Ukraina. Kanske Baltstaterna? Putin testar oss för att se om NATO är lika poänglöst som FN, vilket öppnar för frågor. Vill vi till exempel ha en enad militär operation mot en rysk invasion av Estland? Det är en prövning för hela vår civilisation.

Jag menar: Putin utför detta, överträdelserna av internationella lagar och regler, dessa uppenbara oförskämdheter, och maskerar sig genom lögner som helt saknar gränser. Och han fortsätter. Det visar tomheten i slagorden från de västerländska politikerna, tomheten i vad vi trodde fungerade hos den västerländska civilisationen. Jag tror att vi har gått in i en betydelsefull historisk period av förändring, ett viktigt skede av nytänkande kring de värden som hela civilisationen bygger på, hela denna finanskapitalism, konsumtionssamhället med sin framgångskult och tro på snabba pengar och så mycket annat. Allt detta kommer att prövas inom den närmsta framtiden. Så grattis killar, ni är krigsgenerationen, säger Oksana Zabuzjko skrattande medan hon samlar ihop cigarettpaket och telefon, lägger det i väskan och går iväg mot en middag till vilken hon redan är sen.

Sista kvällen i Lviv är jag ute med min ukrainske vän. Vi träffar hans kompisar på en bar, det är sommarvarmt och vi dricker bubbel. En av dem berättar att hennes vän tagit värvning. Han ska till fronten samma kväll. Han är 28 år, designer. Vet ingenting om hur man håller i ett vapen.

JONAS GREN, född 1981, är poet och journalist. Han har givit ut diktsamlingen *Lantmäteriet* på 10TAL Bok, 2014, och är medlem i redaktionen för tidskriften 10TAL och *Klimatmagasinet Effekt*. Han studerar en masterutbildning på Stockholm Resilience Center.